

Tomas Morok (1478-1535) “utopia” neologismoa sortu zueneko bostehungarren urteurrena dugu aurtengoa. Utopia, hots, leku ona, leku perfektua; baina baita aurkitu ezinezko, edo existitzen ez den lekua ere. “Utopia” liburu bat da, 1516an argitaratua, eta, Utopia, uharte imajinatu bat ere bada. Hura deskribatzean, sormenaren eskutik existitzen ez den gizarte ideal bat modu bizi eta zehatzean aurkeztean, zerbait handia, oso handia lortu zuen Morok.

Utopia bost mende zahar da, baina berdintasunean eta jabe-go pribatuaren abolizioan oina-

eta fantasiazko egituraren atzean modernitatearen eztabaida asko eta asko barnebiltzen di-tuelako. Hein batean, “liburu-bonba” bat izan zen. Material le-herkari askorekin paratutako liburua. Izan ere, bere formula-zio kritiko, ironiko eta fantasiaz-kotik harago, eztabaida sutsuak eta pasio basatienak eragin zi-tuen. Erabateko arrakasta jada 1516an izan zuen, eta orduz ge-roztik ez dio berriz argitaratu eta irakurria izateari utzi.

“Utopia” lanaren interpreta-zio asko daude, polemikak eta tentsioak ez dira falta, baina, du-darik gabe, literaturaren histo-rian eta pentsamendu politiko-an aparteko lekua merezi du.

Fantasiatzko Utopia uhartean, errege eta aristokraziarik gabe-ko errepublika oparoa da lege. Dibortzioa baimenduta dago, apaizak ezkon daitezke. Emaku-meek jainkoen aginduak zuzen-nean hartzen dituzte, eta erlijio askatasuna (ateismoa barne) baimenduta daude.

Utopian ez dago ez dirurik ez-ta jabego pribaturik ere. Etxe-gintza nazionalizatuta eta neka-zaritzza kolektibizatuta daude. Osasungintza eta botikak, ira-kaskuntza bera ere, doakoak eta eskuragarriak dira. Apaltasuna bertute da, eta estatus soziala erakusten duten sinboloak ba-rregarri uzten dira. Kasu, baina, Tomas Mororen “Utopian” es-

klaboak badaude, adulterioa es-klabotza forma zorrotzenarekin zigortua baitago.

Itsasoa, limonada?

Mororen “Utopia” ez da asper-menarena, kolore gabeziarena, gizarte utilitaristarena. Aitzitik, berak deskribatu “utopiarrek” egunean bederatzi orduz egiten zuten lan (eta duela bost mende, hori alimaleko aurrerabidea zen). «Lan egiteko, lo egiteko eta jateko» erabiltzen ez zen denbo-ra pertsona guztiek nahi bezala erabil zezaketen. XIX. mendeko erradikalek berea egin zuten le-loa, hots, “zortzi ordu lan, zortzi ordu lo, zortzi ordu nahi dugu-

{ analisia } Mikel Zubimendi

Bost mende betez, «Utopia»!

rritutako gizarte baten ideala as-koz zaharragoa da, bai. Zentzu batean, Morok bere “Utopia” la-narekin jada existitzen zen ale-giazko lurralde baten inguru-mariak deskribatu baino ez zituen egin. Platonen Errepubli-karen ertzetik hasi eta Erdi Aro-an oparotasunaren Jauja (edo frantsesezko *Pays de Cocagne* edo ingelesezko *Land of Coc-kaigne*) lur mitologikoko men-dietaraino zihoana.

Zorioneko jendeak popula-tzen zuen Utopia uharte moder-noa. Ez zen, ez da, nabigazio ma-petan ageri. Anberesen ezagutu zuen marinel galdu baten aho-tik jasotzen du Morok haren be-rri, eta ipuin batean eman zuen, Rafael Hythloday fikziozko na-bigatzaile eta narratzailearen hi-tzekin hain zuzen.

Marabilla bat da “Utopia”, en-tretenigarria eta asko irakasten duena. Segur aski Errenazimen-duko obrarik aldarrikatueneta-rikoa izango da. Polemikoa, an-biguoa eta inspiratzailea da oso, inor indiferente uzten ez duena. Besteak beste, bere ipuinezko

Errealitatea ez dago soilik izan badenaz egina, oraingoz potentziala den eta egunen batean izan daitekeenaz ere osatuta dago. Ametsak ezin gauzatuzkoak eta helburuak lorrezinak badira... entzun! Hori ez da ametsok ez maitatzeko arrazoi! Ai, ze tristeak liratekeen (askapenaren) bideak izarren presentzia magikorik ez balego!

narentzat”, aspaldi aurreratu zuen Morok.

Utopia uhartean ez dira ezber-dintasunak ezabatzen, ez da mundu osoki monokromatiko bat, «ez da musikarik gabe afal-tzen». Sentzilloki, “utopiarrek” gabezia ekonomikorik gabe bizi direlako, eta, hala, osoki libreak direlako.

“Utopia” hitza, hiztegiaren arabera, gizarte perfektuaren in-guruko uste irrealista da, lortu nahi baina ezin dena, hau da, “errealitaterik gabea”. Irismen luzeko gogomira utopikoa due-na, utopia zalea, beraz, idealiste-gia da, ameslariagia, gauzaezi-nezko kontuetan temati hutsa. Mundua alda dezakeen ideia le-gez, sarri egozten zaio hori uto-piari, askotan karikatura merke-ak medio, utopia deuseztatzea, aldaketa barregarri uztea xede.

“Utopia” liburua zientzia fik-zioa da, egia da, bai. Eta literatur genero berri bati bidea eman zion. Egia da, halaber, nolabait, bi motako utopiak daudela. Beti inauterietan den gizarte mota baten utopia dago, non lan egin

beharrean bufoiek animatuta-ko banketeetan majo jan eta edaten den, ilusentitiek egunsentiraino larrua jotzen den, itsasoa limonada bilakatzeraino. Badira ere, badirenez, utopia austeroagoak, non dena usainik gabea eta antiseptikoa den. Mororena, baina, utopia burutsuagoa da, landuagoa, puritanoagoa, arrazionalagoa eta libidinalagoa.

Lehen antiutopikoa?

Tomas Moro legelari eta moraren filosofo izan zen. Baita katoliko askorentzat gizon onaren kintaesentzia ere. Doktrina katolikoaren arabera, egiazko fedearen defendatzaile gorenaren izan da. Agian, historia sinpleki adieraziz, Ingalaterrako Enrike VIII. erregearen eta Aragoiko Katalina bere emaztearen arteko dibortzioa onartu ez eta Eliza Anglikanoaren sorrera ekarri zuen Eliza Katolikoaren batasunaren zisma arbuizatzeagatik, bere kontzientziaren aginduari uko ez

egiteagatik, moztu zioten burua 1532an. Zentzu horretan, kontzientzia eragozle eta insumisioen aitzindari izan zen.

Morok, baina, disidentek ere hil zituen. Eta bai, paradoxikoa da oso haren kasua. Bere heriotzarekin, martiri politiko eta erlijioso bilakatu zen, eta, geroago, naziekin eta Mussolinirekin ulerkorra izan zen Pio XI.a aita santuak berak kanonizatu egin zuen. Bere ibilbide politikoa, baina, erreformatzailerik protestanteak jazartzen ere aritu zen Moro. Normala da, normala denez, berez, erreforma protestantearen jarraitzaileek munstro bat bezala sentitu eta deskribatzea Moro.

Izan ere, Mororentzat, orduko protestanteak egungo “terrorista” hitzarekin deskribatzen den pareko zerbait izan ziren. Espiritualtasuna beren modura sentitzen zuten pertsonak baino, ongizate komunaren desestabilitatzaile biolentoak ziren Mororentzat. Antza, sei exekuzio agindu eta

tortura saio beldurgarriak zuzendu zituen ekin-tzaile protestanteen aurka.

Zentzu horretan, autore askotxok adierazi moduan, lehen utopiko handia lehen antiutopikoa ere izan zela kontsidera daiteke. Hain zen kontraesankorra bere arrazionaltasunaren eta fedearen arteko talka! Bere bizitza sakrifikatzeraino kontzientzia eragozle, baina baita lord-kantziler gisa herejetzat hartzen zizutzenak heriotzaraino jazartzeko inolako gupidarik gabe.

Nola da posible bere bizitzan eta ibilbidean hain gordinki egitea *realpolitik* delakoaren alde eta gero “Utopia” bezalako pieza bat erditzea? Nola hartu behar dugu Moro? Politikarien santu katoliko gisa? Inposatzaile bihozgabe doktrinario gisa? Ala denbora zail eta arriskutsuak bizi izan zituen printzipiodun pertsona bezala? Zaldun komunista gisa? Modernoa ala atzerakoia izan zen?

Bakoitzak bere erara baina zentzu batean edo bestean de-

nek santutu izan dute Moro. Komunistek, liberalek, katolikoek. Denek hartu dute ikono gisa, santutu beharreko ekin-tzaile erradikal gisa. Familia utopiko patriarkalaz idatzi zuen heinean, matxista setatia ote zen? Zein Moro hobetsi behar dugu? Utopiaren zein zentzurekin geratu behar genuke?

Ezker muturrekoa?

Mororena, argi eta garbi, gizarte ideal baten gaineko ikuspegi ilustratua izan zen. Erdi Arotik Aro Modernorako zubi izandako Errenazimendua eraiki zuten sentisibilitate ezberdinak barnebiltzen zituena. Bere lagun min eta XVI. mendeko humanista ospetsuena izandako Erasmo Rotterdamgoarekin batera ideia komun bat defendatu zuen: pertsona osasuntsu eta buruargi mantendu ahal izateko, bereziki garai nahasietan, ezinbestekoa da eromen eta satira puntu bat izatea. Eta horretan, moderno asko baino modernoago izan zen.

Ezkerrean, Tomas Moro legelari, idazle, teoriko, erradikal, martiri eta santuaren erretratua. «Utopia» liburua mundua gehien aztoratu duten liburuetariko bat izan da zalantzarik gabe, hainbat eztabaida, diskordia, gerra eta iraultza biziki inspiratuz. Bertan jasotako ideiek irakurle asko argitu, probokatu eta kontsolatu dituzte. Ezkerrean, Morok irudikatu zuen Utopia uhartea. Aspirazio hutsa besterik ez zen lekua irudikatzean, mundua aldatzeko zinez erradikala den kontzeptua sortu zuen.

GAUR8

Letren munduko gizon-ema-kumeentzat, artista eta bufoientzat, garai hartako Europa lotiaren kontzientzia astintzeko bidea zabaldu zuen Tomas Morok, Errenazimenduko beste jenio askok bezala. Ez mailuaren danbatekoekin, baizik eta irribarre eta galdera asko sortzeko gai diren lerro sarkorren bitartez.

Historian zehar gizakien imajinazioa bereganatu duen ideia bati izena eta forma emate aurrenekoa izan zen Moro. Mundu hobe bat imajinatzea posible denez, berau sortzeko tresnak gure esku direla gogorarazi zigun. Eta gisa horretan, aspirazioaren leku imajinatua pintatuz, mundu berri baten alde borrokatzen direnei zinez kontzeptu erradikal eta indartsua eskaini zien.

Moro bizi izan zen garaian Ingalaterrako kantziler eta noble gutxi salatzen zuten berak bezain irmoki jabego pribatua, nolabaiteko komunismo bat aldarrikatuz. Orduko ordena soziala “aberatsen konspira-

zioa” bezala deskribatu zuen. “Utopia” lanean, aberats horiek «diruzale, eskrupulurik gabeko eta ezgai» gisa deskribatu zituen. Harrigarria da “Utopia” liburuak ze puntutaraino dirudien ezker muturreko lana. Gaur egungo ezkertiar askorentzat ere, agian, militanteegia izan daiteke.

Liburu bakoitza mundu bat da, eta liburu denen artean mundu honi forma eman diote. Baina, zentzu argi batean, Karl Marx beraren “Kapitala” liburua kaleratu baino 350 urte lehenago Morok hitz egiten zuenean, Marx beraren hitzekin aritzen zela pentsa daiteke. Historiaren zehar oso liburu gutxik aztoratu dute mundua. “Kapitala” horietako bat da, eta, oraindik agian gehiago, “Utopia”. Azken hori, garai ustel eta arriskutsu baten kontrako eraso izan zen. Gure burua eta besteak nola ikusten eta pentsatzen ditugun inguruko ikusmoldea aldatu zuen.

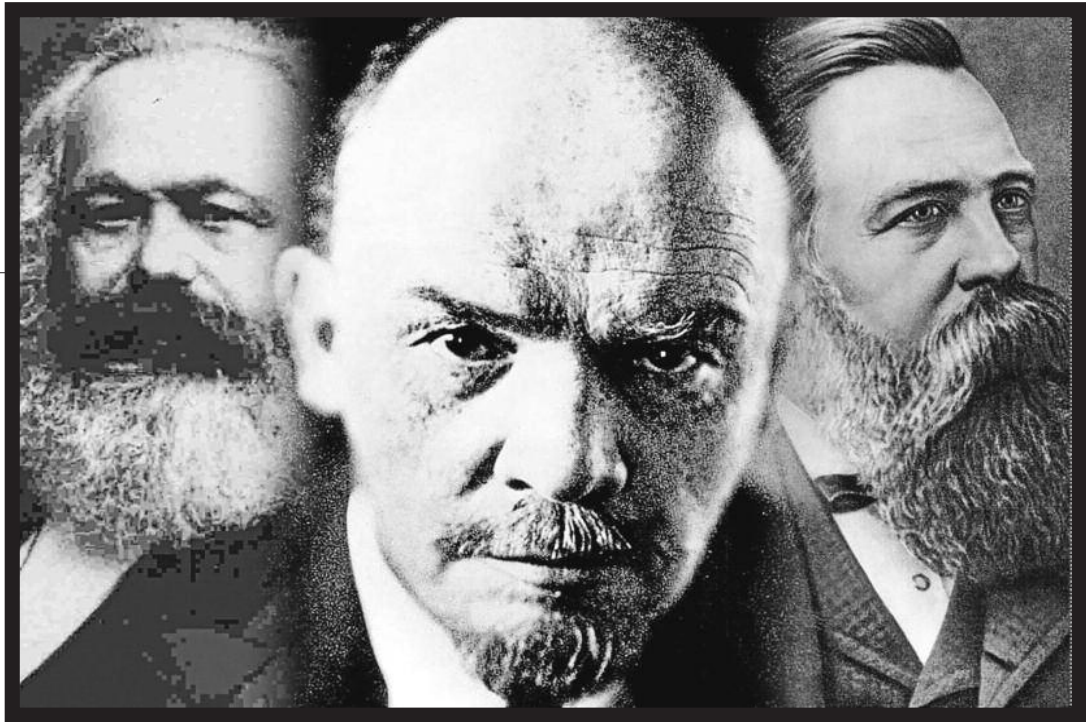
Eztabaidak inspiratu ditu, diskordiak, gerrak eta iraultzak

piztu. Bidea argitu du, jendea haserretu, probokatu, kontsolatu. Askoren bizitzak aberastu ditu, eta, beste askorenak, suntsitu. Zibilizazioak astindu ditu eta gizakiok egun garena izatera bultzatu gaitu.

Denek maitatua

Munduan izan diren literato eta pentsalari handiekin gertatu bezala, zaila da oso modu sinplean Tomas Moro klasifikatzea. Era berean, baina, paradoxikoa da zenbat jendek, ideologikoki zein ezberdin eta zein puntutaraino goratzen duten Moro. Den-denak maite eta aldarrikatzen dute.

Bizpahiru adibide jarrita, adierazgarria da oso kontrastea. AEBetako Thomas More Society eskuin muturreko erakundea hor dugu, “erlijio askatasuna” aldarria lelo hartuta. Haientzat, Tomas Moro gizarte bat antolatzeko ezinbesteko zutabe izan beharko litzatekeen kontzientzia askatasunaren bultzagile baino, heretikoak ja-

zarri zituen buruzagia da. Nazien eta Mussoliniren aldeko hitzak historiarako utzi zituen Pio XI.a aita santuak kanonizatu zuen Moro, eta Eliza Katolikoak “Politikarien santu patro” bilakatu zuen. Bestalde, Leninek berak espresuki hala eskatuta, Marx eta Engelsekin batera “Langilieriaren Askapen Borrokaren Lider eta Pentsalari Gorenaren Memorialean” leku egin zitzaion.

Karl Kautskyk “Thomas Morus und seine Utopie” obran aurrerratu bezala, Moro XIX. eta

Oscar Wilde idazlearen ustez Utopia jasotzen ez zuen mapamundiak ez zuen ikusterik merezi, lur berri eta hobe baterantz bidaia hasi aurretik gizateriak beti abiapuntu duen portu bakarra delako. Leninen aburuz, aldiz, Marx eta Engelsen pareko langile askapenaren aldeko pentsalaria zen Moro, eta, hala, sobietarrek inauguratu zuten lehen monumentuan berari aipamen berezia egitea agindu zuen dekretuz.

GAUR8

XX. mendeko sozialismoaren zuhaitz genealogikoan kokatu behar da. Nahiz eta, nolabait esatearren, Morok komunismo kristau primitiboa dei geneza-keena aldarrikatzen zuen, hau da, Nazareteko Jesus berak praktikatu eta pertsonifikatutakoa hain zuen. Izan ere, Mororentzat, bizitza komunala zeruko jaunak ezarritako lege naturala zen, sinestun orenen horizonte eta bertute gorena- ren adierazle.

Literaturan, berriz, Eduardo Galeanotik Alfonso Sastrerai-

no, asko eta asko izan dira utopiaren inguruan jardun direnak. Sozialismoaren ikuspegi utopiko eta anarkista zuen Oscar Wilde irlandarrak adibidez, “Gizonaren arima sozialismoaren pean” liburu ederrean, «aurrerabidea utopiaren gauzapena» baino ez dela dio.

Profeta bat?

Hipotesi bezala, demagun Marx profeta bat izan zela. Profeta izatekotan, baina, ez zen izan giza perfekzioan interesa zuelako, ezta etorkizuna ikusteko ahalmen mirakulutsua zuelako ere. Marxek irudikatutako gizarte postkapitalista ez litzateke psikopatez, harrapariz edo aprobetxategiz salbu. Etorkizunaren barrunbeak ikusi baino, langileei kontzientzia, gosetuei euren jana irabazteko bitartekoak eta imigranteei ongi etorria eman gabe gizarte gisa etorkizunik ez dugula izango zioen. Edo izatekotan, oso desatsegina eta gogorra izango zela.

Izan ere, Leninek beste hitz batzuekin zioen gisa, pentsamendu utopikorik behar ez den leku bakarra Utopia da, edo, Oscar Wildek zioen bezala, munduko mapa orok ezinbestean izan behar duen leku bakarra Utopia da, etorkizunari begiratzeko mira bat izanik orainean amets egiteko prozesuan garrantzi osoa bereganatzen baitu.

Esperantzarik gabeko, edo esperantzarako tarte gutxiko garai ilunotan, zein da utopiaren esanahia? Zer inspiratzen digu utopiak? Gizakion izatearen gainean, gizatasunaren berezko kontraesanen aurrean, hots, desesperantza eta esperantza, muga eta mugagabetsuna, gabezia eta gehiegikeria, oraina eta geroa, justizia eta injustizia... nola mantendu utopia pentsamenduaren eta eztabaidaren abangoardian?

Ez da ez lan erraza. Bizi dugun garai nahasian errealitate distopikoak ageri-agerikoak baitira maila ekonomiko eta sozialean. Ingurumen arazoez,

gizarte kohesio ezak, gizateria-
ren kausa komunek edo insti-
tuzio politikoak astintzen di-
tuzten krisi ezberdinek argiro
erakusten dute hori. Gainera,
tamalez, errealitateari alterna-
tiba bideragarri, sinesgarri eta
inspiratzaileak eskaintzerako
orduan, imaginario utopiko
tradizionalek bere ortopediak
eta gabeziak garbi erakutsi di-
tuzte azkenaldian.

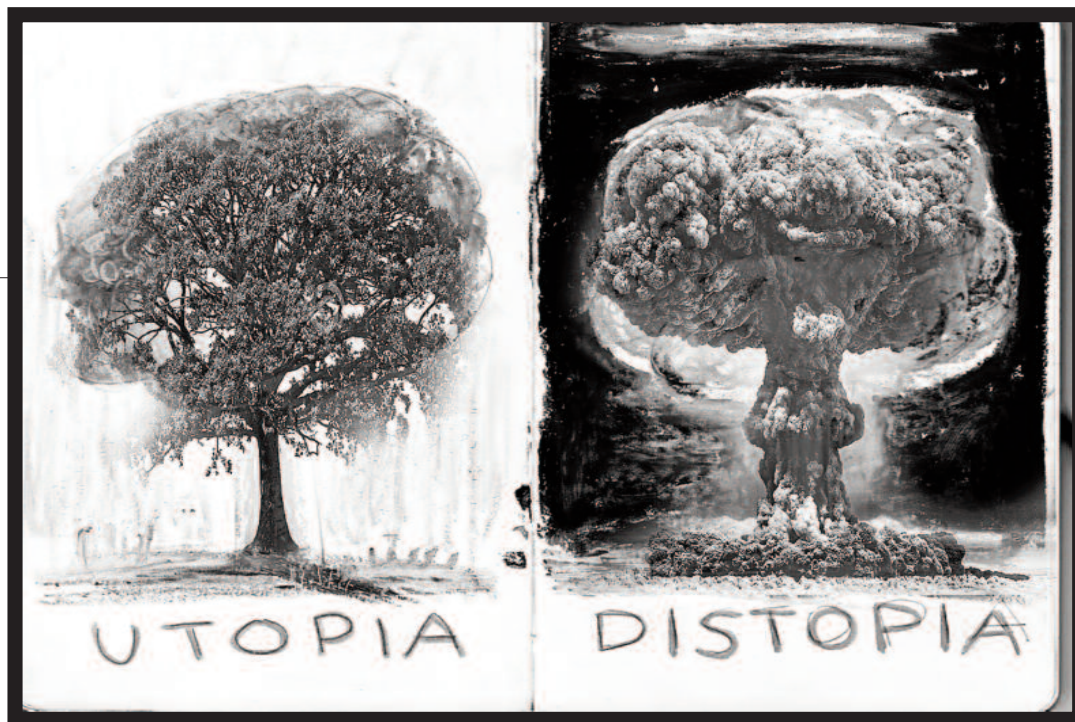
Testuinguru ezkor honetan,
alternatiba bat eraikitzeke,
utopiaren desiraren egituratze
arrazional bat posible al da?
Zentzu kritikoz eta eraikuntza
ikonoklasta batez armaturiko
eta utopiaren baieztatze edo
gaitzespen kaskarinetik hara-
go, praktika eraldatzaileak
markaturiko mugimenduak
erditzea posiblea ote? Galde-
rak, baieztapen janzkerak.

Agian, gure sistema euren
burua errealistatzat jotzen du-
ten ameslariak gidatzen dute.
Edo agian, ez. Baina duela bost
mende klaserik eta jabego pri-
baturik gabeko gizarte bat iru-
dikatzeko, non Platonen Errepu-

blikaren ereduari jarraiki haur
guztiak Estatuak jarritako bi-
tartekeekin berdintasunean
hezten diren, potentzial iraul-
tzaile itzeleko ideia dela ezin
daiteke ukatu. Izan ere, Utopia-
ko gizarte idealean, Estatua eta
zuzenbidea ez dira albora uz-
ten. Aitzitik, eraikuntza sozia-
lerako tresna iritzita, oinarri fi-
losofiko guztiz ezberdinetatik
abiatuz, boterearen bidegabe-
keriekin eta ezberdintasun so-
zialekin amaitu nahi da. Eta
hori oso ideal indartsua da be-
netan.

Gatz eskukadak

Bestalde, utopia genero litera-
rio bat ere bada. Baudelairek
konposatu paradisu artifizial
haiek bezala, fikzioaren esku-
tik autore konprometitu eta
kontengaitz askok eta askok
landutakoa. Literaturaz gain,
utopia ere ideia politiko, zien-
tifikiko, ekonomiko eta kultural
zinez indartsua da. Eta hain
zuzen horregatik, izan sozialis-
ta ala liberal, izan utopiko ala

errealista, mendeetan zehar,
zorte ezberdinarekin, saio uto-
piko franko izan dira.

Morok duela bost mende gai
sozialak, filosofikoak eta fanta-
sia nahastu zituen lege, ares-
tian aipatu bezala zaila da le-
hen utopia historian kokatzea.
Gizakia gizaki denetik, mende-
ak eta mendeak baitaramatza
gizarte idealak irudikatzen.

“Distopia” hitza, nolabaiteko
antiutopia dena, 1868an John
Stuart Mill parlamentari inge-
lesak erabili zuen aurreneko.
Utopiaren eztizko eta limona-

Utopia, inon ez den lekua
eta historian zehar askok
ordena sozial orekatu ezin
gauzatuzkoa, mundu
errealarekin kontrajarria
den paradisu ukiezina
izendatzeko erabilitako
kontzeptua. Gizarte fikzio
desiragarri horren
aurkako kontzeptua, hots,
distopia, ere ugari dabil.
GAUR8

dazko irakurketen gainean bo-
tatako gatz eskukada da. Desira
utopikoari kontrajartzen zaion
antsietate distopikoa.

Ordutik geroztik, bere baitan
zitala den gizarte fiktizioa
izendatzeko erabili izan da.
Ugari-ugariak dira literaturan,
zineman edo komikietan dis-
topiaren erreferentziak. Oro
har, mundu imaginatu zitala
dakarkigute, jendearen eskubi-
deen sakrifizio kolektiboaren
eskutik helburu maltzurak
lortzeko. Joera pesimista eta
eszeptikoa da, errotik, aurrera-

bide sozial baten eskutik seku-
la etorriko ez den etorkizuna-
ren ideia.

Agian, denetan autore disto-
pikoena Friedrich Nietzsche
dugu, bere ukitu ilun eta estilo
sakon paregabearekin. Edo
Thomas Hobbes, gizakia giza-
kiarentzat otso dela esatean,
etorkizunaren gaineko begira-
da ezkor bat planteatzeaz gain,
ikuspegi distopiko bat argiki
landu zuena.

Literaturan kontaezinak dira
obra distopikoak, literatura
apokaliptiko izenpean ere eza-
gunak direnak. Besteak beste
aipatzekoak dira Jonathan
Swiften “Gulliverren bidaia”,
George Orwellen “1984” edo Al-
doux Huxleyren “Bai mundu
berria” eleberriak, edota zine-
mara eraman den Alan Moore-
ren “V for Vendetta” komikia.

Ez gaude galdurik

“Utopia” liburuaren handita-
suna ez datza hainbeste Utopia
uhartean, bertako gizartearen
alderdi berritzaileetan baizik.

Jabegoa komunala da, etxebizi-
tza eskubide unibertuala eta
betebehar publikoa, osasun-
gintza doakoa, biztanle guztien
artean berdintasuna da lege,
eutanasia edo dibortzioa bai-
menduta daude, erlijio eta
kontzientzia askatasuna onar-
tuta daude eta agintariak jen-
deak hautatzen ditu. Dudarik
gabe, Morok aurkeztutako
ideiak garai hartako pentsa-
menduarekiko apurtzaileak
izan ziren oso. Platonen “Erre-
publika” obraren baimenare-
kin, liburu hau izan zen gizarte
komunista batez modu irekian
hitz egin zuen lehena.

Politika mundu berri bat
eraikitzea edo posible denaren
arte ote den hemen eztabai-
datzeke, gauza bat argi dago:
utopiarik gabe galdurik gaude.
Oraina beti izango baita triste-
a hobe den zerbaiten esperan-
tzarik ez badugu. Horregatik ez
dugu utopia borobil eta amai-
turik desiratzen, irudimena eta
esperantza bizi-bizirik izanik
guztiz aktibo mantenduko den
mundu hobe bat baizik.